

EEN BURLESKE VOORSTELLING OP ÉÉN VAN DE ZUILEN IN DE LIBRIJE?

In het voorjaar van 1985 had ik met een groep oud-collega's weer eens een rondleiding onder het toeziende oog van dr. Reijers. Dan valt mij toch steeds weer die éne voorstelling op. Voor je gevoel valt deze een beetje uit de toon.

Wat zegt de officiële kunsthistorische beschrijving hieromtrent? In het derde deel van dr. E. H. ter Kuile, *De Nederlandse Monumenten van Geschiedenis en Kunst*. Provincie Gelderland. 2e stuk Kwartier van Zutphen, staat betreffende de Librije: Ook een BURLESKE voorstelling op één der zuilen.

Nu is volgens het woordenboek burlesk: plat, ruw komisch, gechargeerd komisch. Je vraagt je af, hoe komt zo'n voorstelling verzeild in onze unieke Librije naast een kerk?

'k Ben maar eens aan het snuffelen gegaan in de kunsthistorie en vond o.m. in het boek *Gebrandschilderd Glas. Schilderen met licht* door Lawrence Lee, George Seddon en Francis Stephens, dat men in de middeleeuwse kerkelijke glasschilderkunst, vanzelfsprekend geldt dit ook voor de miniaturen, de handschriften en de beeldende kunst, naast kerkelijke ook niet-kerkelijke inspiratiebronnen heeft gehad, zoals mythen, legenden, fabels en sprookjes. Wij kunnen hierbij denken aan de fresco's in de Sixtijnse kapel waarop verschillende sibyllen voorkomen. Ook werden er toen naast goede geesten, kwade geesten, duiveltjes en demonen afgebeeld. Iedereen kent wel de waterspuwers op de Notre Dame in Parijs.

Voorts maakten de bouwers van kerken en kathedralen wel eens grapjes. Wie heeft er nooit gehoord van het erwtentmannetje op de Sint Jan van Den Bosch, of van de karikaturen aan de Eusebius in Arnhem?

In het boek *De Kathedralenbouwers* van Georges Durby vond ik het volgende: Op een kapiteel in de kloostergang van San Pedro de Galligans in Gerona, gelegen in Noordoost-Spanje tussen Perpignan (Fr.) en Barcelona, staat een sirene uit de 12de eeuw afgebeeld. De auteur schrijft hierover: de sirene die de mensen behekst en twee nauwverwante perverse naturen in zich verenigde: die van de vrouw en die van de onreine dieren die rondkropen en krioiden in de modder van de moerassen.

Dit bovenstaande commentaar zou afgezien van de anti-feministische gedachte, nog kunnen slaan op figuren **onderaan** een zuil, zoals bijvoorbeeld op de tweestaartige zeemeermin op één van de basementen in de abdijkerk Rolduc te Kerkrade uit het eind van de 12de eeuw. Maar zou ons zuilenfiguurtje **bovenaans** zo'n zuil een sirene zijn? Waarom dan?

Volgens professor Timmers in zijn *Christelijke Symboliek en Iconografie*

komt het sirene-motief veel voor in de romaanse kunst van Lombardije, met als gangbare betekenis de seksuele verleiding. Behalve de sirenen van Gerona en Rolduc vond ik nog het zogenaamde Wasserweib aan het Noordportaal van het voormalige Schottenklooster St. Jacob in Regensburg (ca. 1160).

Maar verder speurend blijkt dat in Ierland, één van de oudste christelijke gebieden in Europa, wel een zevental van dergelijke voorstellingen bestaan in kerken en kloosters. Allemaal Vroeg-Middeleeuws, en al bedenkend dat de schilderijen en beeldhouwwerken in die tijd in de kerken dienden als biblia pauperum (bijbel der armen) voor de velen die nog niet konden lezen of schrijven, ga je je afvragen: wat betekenden die beelden?

In Ierland heten zij in de volkstaal: *Sheila na gig*, in fatsoenlijk Nederlands te vertalen als Caecilia met de hoge boezem. Nu is Caecilia wel een heilige en zelfs een martelares, maar zij had seksuele verleiding bepaald niet in haar programma staan. De voorstelling *Sheila na gig* begint te lijken op vruchtbaarheidssymboliek. Zoals wij nu nog de biddag voor het gewas kennen in de kerkelijke gedenkdagen, kunnen wij ons best voorstellen dat men in de voornamelijk agrarische Middeleeuwen de oude vruchtbaarheidsidolen in de kerk heeft gebracht.

Uit de Griekse oudheid kennen wij de vegetatie-mythe van Demeter die haar dochter Persephone zoekt en zich uiteindelijk laat troosten door Baubo, die in verwachting is en haar schoot toont aan Demeter. De diepere betekenis hiervan is de wisseling van de seizoenen. Zoals ieder jaar Persephone weer uit de Hades terug mag naar de aarde, komt de lente terug na de winter. Zo troost Baubo dus Demeter door aan te geven dat er weer nieuwe kinderen geboren zullen worden als ouderen naar de onderwereld gaan.

Maar ook Baubo had vele voorgangers in vele gedaanten tot in de steentijd toe. Wij behoeven slechts te wijzen op de hurkende vrouwenfiguren uit de Etruskische kunst. Ook op de Sumerische zegelrollen staat de vruchtbaarheidsgodin Ishtar in de zelfde houding, terwijl o.m. de Venus van Willensdorf met haar gezwollen borsten als een aanstaande moeder, een goede voorgangster is van *Sheila na gig*. Trouwens over de gehele wereld zijn vegetatie-idolen gevonden, van de Cycladen tot in Nepal, en in Afrika van de Sahara tot in Ghana, en zelfs als gevelversiering aan een mannenhuis op de Palau-eilanden in de Stille Oceaan. Ook in ons land hebben wij uit de Oosterschelde nog Nehalennia's opgevist uit de Romeinse tijd.

Was de terafim die Rachel volgens het boek Genesis stiekum trachtte mee te nemen toen zij met Jacob wegtrok, misschien ook zo'n vruchtbaarheidsgodinetje? Te oordelen naar de afbeeldingen in de Algemene Bijbelse Encyclopaedie van Miller heb ik de neiging deze vraag bevestigend te beantwoorden.

In ieder geval is één ding zeker: de 'Sheila' uit de Librije is niet zomaar een burleske voorstelling.